

Klarspråk goes international

Ett samtal med Barbro Ehrenberg-Sundin

Barbro Ehrenberg-Sundin är klarspråkets ”grand old lady” i Sverige. Tusentals är de byråkrater som har hört henne föreläsa om att det går att skriva en enkel och klar svenska. Och nu verkar det som om hennes enträgna arbete har sjunkit in i den svenska byråkratens medvetande – intresset för klarspråk växer.

Hon är naturligtvis inte ensam i sin strävan. På regeringskansliet sitter ytterligare fyra språkexperter: Bengt Baedecke, Gertrud Berglund, Anne-Marie Hasselrot och Stina Malmberg. De ger bland annat råd i språkfrågor, granskar författningar och regeringsförslag, medverkar i utbildningar och föreläsningar och skriver handböcker. Detta att språkexperterna ”jobbar mitt i lagtextmaskineriet”, som Barbro säger, är ur ett internationellt perspektiv ovanligt. Ovanligt är också att arbetet har pågått så länge. Redan 1976 anställdes den första språkexperten på Regeringskansliet och sedan dess har klarspråksarbetet fått allt större genomslagskraft.

Språkkonsultlinjen och klarspråkslagar

Universitetet bidrog 1978 till klarspråksarbetet genom att Språkkonsultlinjen bildades. Målet var att utbilda personer som myndigheter skulle kunna anlita för att förändra och förbättra myndighetsspråket. Det finns ännu ingen motsvarighet till Språkkonsultlinjen någonstans i världen.

År 1986 skrevs klarspråket in i förvaltningslagen där det står att ”myndigheter ska sträva efter att uttrycka sig lättbegripligt”.

Klarspråksgruppen 1993 bildades Klarspråksgruppen som arbetar med att informera och inspirera myndigheter att skriva enklare. Det gör man genom att ge ut Klarspråksbulletinen, ordna seminarier på myndigheter och dela ut Klarspråkskristallen – ett pris för ett begripligt myndighetsspråk. Gruppen består idag av tio personer varav en, den ständiga sekreteraren Eva Thorén, är anställd på heltid. Hon har nyligen arbetat om Klarspråksgruppens hemsida. Där finns mängder av länkar till andra klarspråksorganisationer ute i världen. Det var med hjälp av dem vi fick kontakt med språkvårdsarbetet i Storbritannien, Kanada, USA och Spanien. Vi var nyfikna på vilka likheter och skillnader det finns mellan Sverige och övriga länder.

Crystal och kristall

I många länder pågår klarspråksarbetet på ett likartat sätt som i Sverige. Det verkar helt enkelt som om det är det bästa sättet att arbeta på. Tydligast märks detta inom Plain English-rörelsen i den engelskspråkiga världen. Här utmärker sig länder som Storbritannien, USA, Kanada och Australien. Det nya klarspråksprogrammet i USA till exempel arbetar exakt likadant som Klarspråksgruppen. I Storbritannien finns det flera organisationer som alla försöker de påverka myndigheter och företag att skriva på ett klarare sätt och anpassa texten till läsaren. Flera av organisationerna delar ut hederspris för

förtjänstfulla texter och skampris för motsatsen, vilket skapar publicitet i media. Många märker också texter skrivna på klarspråk med symboliska emblem. En engelsk klarspråksorganisation, Plain English Campaign, märker klarspråkstexter med The Crystal Mark. Det låter snarlikt Klarspråkskristallen, eller hur?

Är klarspråk lönsamt?

Naturligtvis finns det också en hel del skillnader. I många engelskspråkiga länder görs till exempel betydligt fler läsarundersökningar; i Kanada arbetar universitet och justitiedepartementet tillsammans med så kallade Usability Testings. Både där och i Australien har stora pengar lagts ner på läsarundersökningar. Man verkar ha insett att läsbarhet ger tidsvinst vilket i sin tur skapar ekonomisk vinst. För många klarspråksorganisationer som fungerar som konsulter blir detta ett effektivt försäljningsargument.

Den svenska Klarspråksgruppen har gjort tre enkätundersökningar. De har dock handlat mer om vilka klarspråksarbeten myndigheterna genomfört än om eventuella ekonomiska vinster. Justitiedepartementet vill emellertid nu göra en utvärdering av resultaten av klarspråksarbetet i Regeringskansliet och Barbro välkomnar detta eftersom hon tycker att det är viktigt att kunna visa med fakta att klarspråksarbete lönar sig. Den enda haken är att utvärderingen också kostar pengar...

Herr och Fru mottagare

En annan skillnad är att många sydeuropeiska länder inte anser att alla texter är tänkta att läsas av medborgarna. Det är ett helt annat synsätt än i Sverige, där man tillämpar offentlighetsprincipen. Barbro anser att det är först när alla länder enas om att myndighetstexter skrivs för medborgarna som förändringar kan ske och klarspråksarbetet får en riktig internationell genomslagskraft. Verksamheten i länder som Spanien, Frankrike och Italien skiljer sig också från både klarspråk i Sverige och Plain English-rörelsen genom att inte förenkla svåra ord utan i stället skriva ordlistor med förklaringar.

Språk och kön

Många inom Plain English-rörelsen försöker påverka myndigheter och företag att använda ett könsneutralt språk. I Sverige har Klarspråksgruppen inte tyckt att problemet är så stort, men det finns rekommendationer om att göra texter könsneutrala, det vill säga att undvika att använda pronomenet ”han” för båda könen. Både i svenska Myndigheternas skrivregler liksom i många engelska stilhandböcker rekommenderas ”han” då båda könen åsyftas, men många brittiska och amerikanska handböcker uppmanas skribenterna att undvika det för att inte orsaka missförstånd och ilska. Storbritannien, USA och Kanada föreslår ofta ”you” – ”second person drafting” (i betydelsen du och inte man) och pluralformer för att undvika problemet.

I Sydeuropa däremot månar man om hövligheten och vill därför inte ha ett könsneutralt språk, utan tycker att det är artigt både mot kvinnor och män att använda könsspecifika titlar.

Missionär i EU

Det stora problemet som måste lösas internationellt och som syns tydligt i EU är som sagt de olika synsätten kring vilka som ska läsa myndighetstexter. Är det medborgarna eller experterna? Barbro Ehrenberg-Sundin ser fram emot att Sverige ska vara EU:s ordförandeland under våren 2001. Sverige ska under ordförandeskapet verka för en modernisering av EU och i den moderniseringen har naturligtvis språket en framträdande plats. Målet blir att skapa klara och enkla EU-texter och att låta klarspråket genomsyra allt som skrivs. Barbro vill därför samla alla personer som bedriver klarspråksarbete för att skapa samarbete. Klarspråksgruppen ska sedan påverka politikerna och föreslå arbetsgrupper där arbetet ska ske. Det är viktigt att det blir politikerna som driver igenom arbetet. Det svåra är att hitta rätt forum. Barbo är dock positiv: ”Jag känner mig som en missionär – jag vet att det lönar sig”, säger hon och ler tålmodigt.

Karin Fries och Maria Sundin